

graffiti

Олександр Ірванець

графіті

ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

CF FOLIO

Олександр Ірванець
Загальний аналіз (збірник)

«Фолио»

2010

Ірванець О. В.

Загальний аналіз (збірник) / О. В. Ірванець — «Фолио», 2010

Оповідання і повість, що складають нову збірку «Загальний аналіз», написані протягом останнього десятиліття. Цвинтар, приміська електричка, підземелля Київського метрополітену, кручі над Дніпром – ось декорації, у яких відбувається дія. Велетенська ящірка Очамимря, що залюбки ковтає людей, львівський нічний сторож у музеї, до колекції якого потрапила Українська Ідея, медсестри та санітари психоневрологічного відділення лікарні, які мають безмежну владу над хворими, – це персонажі творів О. Ірванця, що фантасмагорично віддзеркалюють наш з вами реальний світ.

© Ірванець О. В., 2010

© Фолио, 2010

Содержание

День Перемоги	5
Загальний аналіз	14
Bruder	23
Конец ознакомительного фрагмента.	27

Олександр Ірванець

Загальний аналіз (збірник)

День Перемоги

*Усім великим перемогам
і їхнім переможцям присвячую*

Автор

* * *

Була п'ятниця, восьме травня. Западав ясний, погожий вечір, свіжий і зоряний. Марко з Яном сиділи під парасольками вуличного кафе, допиваючи вже по третій гальбі пива.

Вони заприятелювали порівняно недавно – трохи понад рік тому, на засіданні літературної студії при редакції міської молодіжної газети. Обоє виявилися зволениками поезії, тож і зараз, присьорбуючи пиво, вели ту саму нескінченну розмову, яка тривала поміж ними вже понад рік.

– Ну добре, української літератури нема. Усі ті тичини-сосюри давно повимирали. Та й що вони писали!.. – запально-запитально колошкався Ян. – Друге діло – російська література. Особливо – Поезія.

– Поезія – це завжди інша річ. Чи «друге діло», як ти ось щойно сказав, – Багатозначно підтакнув Марко й одним духом допив своє пиво. Подивившись у порожню гальбу, він раптом народив пропозицію: – Слухай, а як стосовно того, щоби полірнути?

– Що полірнути? – Ян, занурений у свою викривально-похвальну промову на честь поезії, не одразу вхопив зміну теми. – А, полірнути? Чом би й ні?

У пожежній частині, де Марко заробляв свій хліб насущний художником-оформлювачем, саме сьогодні видали премію за перший квартал. Марко вже встиг купити в пенсіонера біля вокзалу томик Теккерея в доброму стані, тому тепер він не почувався зобов'язаним доносити додому й усю решту грошей. Дружині ж завжди можна сказати, що премію зрізали. Тож він помахом руки підкликав офіціанта й рішуче замовив пляшку портвейну.

Коли важка червона рідина солодко й повільно потекла стравоходами, Ян зробив було спробу повернутися до попередньої теми.

– Але й у російській поезії все не так просто. Ось я, наприклад, ціную Йосипа більше, ніж усіх тих жень, андрюш і робертів, разом узятих. Занадто багато вони про червоні прапори писали...

Марко, не маючи що заперечити (та й не особливо бажаючи заперечувати), лише кивнув головою й удруге приклався до склянки, у якій передбачливо залишив на два пальці вина. А Ян саме тим часом (часом Маркового ковтка) несподівано й раптово загубив нитку розмови. Він подивився на пляшку таким запитально-благальним поглядом, якого важко було не зрозуміти, і, коли Марко хлюпнув із неї до склянок, Ян швидко вхопив свою, підніс її до вуст та, замість перехилити напій, раптом запитав:

– Скажи, а звідки вони беруться?

– Хто – Вони? – Марко не зрозумів запитання. – Поети?

– Та ні. Ветерани, – Притишивши голос до гучного шепоту, вів своєї Ян.

– Як це – звідки? – і далі плутався Марко.

– Зараз поясню, – Пообіцяв Ян, цокнувши склом об скло. Друзі випили, перевели подих, і Ян продовжив. – От я сьогодні вранці їду до бібліотеки, коли в тролейбус на Театральній площі заходить ветеран. Невеличкий такий сивий дідок, орденів на ньому ось так от, – Ян провів ребром долоні собі по талії, нижче рівня столу, там, де Марко й не побачив, тільки вгадати міг. – І він так владно, так жорстко подивився на всіх нас, хто їхав у тому тролейбусі: «Ану, хто мені тут місцем поступиться?», що одразу троє чи четверо людей встало. Він тоді сів, і ще раз нас усіх поглядом обвів і поїхав собі...

– Ну і що тебе тут дивує? – запитав Марко й знову хлюпнув до склянок. – Завтра ж цей, День Перемоги.

– Так! – Ян перейшов уже на тихий шепіт, хоча окрім них у радіусі метрів десяти не було жодного відвідувача, лише понурий офіціант бовванів оддалік у дверях. – У тому то й уся річ. Скажи, чому їх не видно в інший час, протягом року? Ні влітку, ні восени, ні взимку?

– Гм, цікаво... – Марко замислено подивився в склянку й долив ще потроху, спершу собі, потім приятелеві. – Якщо чесно, то я теж колись думав над цим. Давай!..

Цього разу портвейн уже пройшов плавно й нечутно, лишивши по собі тільки гіркувату солодкуватість у горлах. Сковтнувши слину, Марко продовжував:

– Як мені ще було років десять-дванадцять, до нас у школу теж часто приводили цих, ветеранів. Я тоді дивився на них і думав: «Коли я стану дорослим, вони вже всі повмирають, і моє покоління буде пишатися тим, що бачило ще живих учасників тієї війни».

Ян подивився на Марка впритул і нервово гикнув. Марко кивнув, неначе зрозумівши це гикання:

– А тепер ось мені вже сорок два, а я й далі щороку бачу їх у травні, на парадах. І бачитиму ще, за рік, за два, за п'ять. Спершу мені просто здавалося, а зараз я вже переконаний: я проживу своє життя, помру, а вони все йтимуть і йтимуть на тих своїх парадах.

Запанувала пауза. Ян замість відповіді простягнув руку через стіл і сам розлив пляшку до кінця. Вийшло майже по повній склянці. Друзі ніби за командою піднесли склянки й зробили по ковтку. Ян аж закашлявся: слова лізли з горла назустріч алкогольному напоєві.

– Слухай, а ти ніколи не замислювався, може, вони й справді вже померли?

Марко підвів на нього очі.

– А давай перевіримо...

* * *

Друзі розраховалися, тобто розраховався Марко. Ян був таки вийняв із кишені п'ятірку, але старший товариш зверхнім жестом руки зупинив його: облич. Він дав понурому офіціантові п'ятдесятку і, щоб було без здачі, показав на пляшку коньяку місцевого розливу, яка сиротливо стояла в склянній стінці бару серед горшок і портвейнів:

– А це нам із собою. І пару бутербродів, тих, із оселедцем.

Цвинтар у їхньому місті був не далеко і не близько. Марко з Яном перебігли вулицю, заскочили до порожнього, чи й не останнього, тролейбуса, не компостуючи квитків, проїхали п'ять або й шість зупинок і, вийшовши в темряву, котра дедалі густішала, перетнули ще дві паралельні вулиці, уже переважно приватної забудови. Металева хвіртка, яка служила бічним входом на кладовище, виявилась відчиненою – Вона лише тихенько рипнула, коли двоє друзів протиснулися крізь неї і спинилися.

– Ну і що тепер? – запитав Ян здушеним голосом.

Неначе у відповідь, десь у приватному секторі хрипко прокукурікав півень. Його крик не злетів угору й не був підхоплений іншими півнями. Та й чи були на цій міській вулиці інші півні?

Марко примружив очі, поправив окуляри і, притискаючи до грудей пляшку, рушив уперед стежкою поміж могилами. Ян, боязко шулячись і озираючись, поплентав за ним.

Хвилин за десять вони вибрали на центральну алею цвинтаря, порівняно широку й освітлену двома слабенькими блідими ліхтарями. Сюди, на алею, теж виходили могили, але вони були привітнішими, ніж ті, у глибині цвинтаря. Акуратно обкопані, доглянуті, із вінками й живими квітами в пляшках з-під кефіру та в майонезних слоїках.

– Тут лежать гідні люди, – Промимрив Марко, пробираючись ближче до світла. Повз могили двох міських голів, чії чорні гранітні голови суворо дивились у темряву з дорогих постаментів, повз могилу директора театру й головного лікаря міського шпиталю друзі нарешті вийшли до лавочки, яка самотньо стриміла під дальнім ліхтарем. Роззирнувшись і змахнувши невидиму куряву з дощок, Марко сів, затиснувши між колінами пляшку. Алюмінієва закрутка тричі тріснула в його пальцях.

– Пий, – Простягнув він пляшку Янові.

Той узяв, зробив ковток, скривився.

– Як? Нормальний? Чи палений? – Марко, не чекаючи відповіді на своє питання, забрав пляшку, пригубив, потім зробив одразу два більших ковтки. – Нормальний! Х-ху...

Десять за деревами, у невидимому звідси приватному секторі, самотньо завив пес. Ян боязко озирнувся, утягнув голову в плечі.

Марко підбадьорливо ляпнув товариша по спині й раптом завмер. Неподалік почувся дивний, незрозумілий звук. Це був скрегіт, але не гучний, не різкий, а глибокий, немов потахований шаром чогось м'якого. Вати? Чи – землі?

Друзі інстинктивно нахилилися, притиснулися один до одного й повернули голови в той бік. Спершу нічого не було видно, але потім у темряві за рядами могил таки вдалося розгледіти хаотичний, уривчастий рух.

Це був старий чоловік із зеленкуватим обличчям і ріденьким волоссям, що щільно обліплювало йому череп. Одягнений він був у мундир підполковника з червоними петлицями танкіста. Ліва рука в нього висіла вздовж тіла майже нерухомо, але правою підполковник досить упорно обтріпував із кителя землю, яка налипла на поли. Худі й тонкі пальці його долоні були заляпані воском, що прилип до нігтів.

– Ей, ребята! – Він через могильну огорожу помахав маркові з яном усе тією ж правою рукою. – З наступаючим празднічком вас!

– Дякуємо... Вас також... – Промимрив Марко. Ян кивнув, приєднуючись.

– Тут наших нікого не віделі? – запитав у них підполковник, дивлячись глибоко запалими очима, немов і не на них, а кудись у глибину темряви. Марко тільки знизав плечима у відповідь.

– Ну ладно... – Військовий повернувся й, далі обтріпуючись, побрів кудись ліворуч між могилами. Друзі проводжали його поглядами, все ще не вірячи побаченому. Ян дрібно-дрібно цокотів зубами. Марко підніс йому до рота пляшку й улив ковток коньяку. Ян тільки вдячно кивнув і обхопив свої лікті долонями. Його усього тіпало частим дрібним дрожем.

Далі по алеї одна з центральних могил і собі заскреготіла глухо й невиразно. Підполковник прискорив кроки в той бік. І саме вчасно – із-під плити повільно підвелася висока, ставна постать у мундирі з широкими лампасами й великими золотими зірками на погонах.

– Товаріщ генерал! – Підскочив до нього танкіст, відстовбурчуючи догори неслухняну правицю. – Падполковник панкратов на торжественное построєніє прібил первим!

– Вольно! – Промуркотів генерал, і собі обтріпуючи мундир. – Не спешите, падполковник. Хотя усердіє похвальное.

Обоє військових вийшли на центральну алею. Тепер було помітно, що земля прилипла не тільки до кителів, але й до штанів, гарних генералових, із лампасами, і підполковникових, вужчих, скромніших. Черевики в обох теж були добряче побруджені, хоча не грязюкою, а куря-

вою. Тож спершу генерал, а за ним і підполковник обережно потупали ногами, обтрушуючи пилюгу.

– Бачиш... Ти таки не помилився... – Прошепотів Марко й пожадливо ковтнув із пляшки. Ян простягнув руку, яка тремтіла, й, обливаючись, також зробив великий ковток.

А глухуватий скрегіт уже долинав із різних боків, зблизка й здалеку. То там, то там гупала об землю кам'яна плита, і чергова постать у мундирі, обтріпуючись, зводилася з-під неї.

Мерці підтягались до генерала й підполковника, рапортували про своє прибуття, а потім продовжували обтріпуватись, уже потроху шикуючись у якусь не вельми струнку шеренгу вздовж центральної алеї. Ян із Марком усе сиділи нерухомо на лавці. Та на них і не дуже звертали увагу. Розмови, які вели померлі між собою, переплітались у широке й не до кінця збагненне полотно:

– От харашо як вокруг!.. Весна, все позеленело! Недаром весной победу здобули!

– Ти шо лі її здобував? Да тобі ж у сорок п'ятом чотирнадцять літ стукнуло, Іван Миронич! Ти ж воєнруком всю жизнь проработав у школі, пацанов учив протівогаз одівать!

– Ну і шо ж, і ето тоже нада! Готовив будущих заштітніків. Чи ви щось імеєте протів, Михайл Петрович? Ілі я віноват, шо од вас молодший?

– О, диви, Семенівна вилізла! Ти ж наша подруга боевая, і мати, і сестра, і жена!

Поміж огорожами могилок пробиралася, накульгуючи, старенька бабця в довгій чорній спідниці й плюшевому жакеті, на якому трьома низками косо стриміли орденські планки.

– А де ж самі награди твої? Дітям у наследство оставила?

Семенівна зупинилася, сперлась на хвіртку біля однієї з могил і прошамкала у відповідь:

– Да награди мої Вітька, внук младший, іще в дев'яносто первом вивіз у ету Польшу, котору ми з вами, Петровичу, освободжалі, і там зміняв на часи електронні, китайського производства.

– Та ви шо? От негодяй! І як так можна!.. – обурено розвів руками Петрович. Від різкого руху одна рука в нього неприродно вигнулась у лікті назовні, і він обережно засунув її до кишені кителя. А Семенівна продовжувала пояснювати, пробираючись вузькими проходами між гробами:

– Так він же тих часів привіз тоді неміряно, цілих два мішка. З тими часами півгорода ходило. І ті три кіоска на базарі, які він січас держить, вони од тих часів началися. То разве ж мені жалко?

Марко здригнувся й обережно перевів погляд на свій годинник. «Casio» показував пів на третю. Ян, спершись на його плече, вже не тремтів, а сидів у якомусь закам'янінні. Марко майже силоміць розціпив другові зуби й улив туди кілька грам коньяку. Із того, що на Яновому горлі смикнувся борлак, було зрозуміло, що життя у його тілі ще жевріє. Марко обережно підніс пляшку до рота й відпив сам.

Тим часом Петрович, який, вийшовши на світло, виявився майором-зв'язківцем, товстим і лисим, подивився в бік Марка з Яном і неначе сам до себе, але досить голосно промовив:

– А в них же тут зараз єсть магазіні і кіоски еті, як їх... круглосуточні! Чуєш, Семенівна, а твій внук часом не таким кіоском завідує?

– Не, він курточками і штанами торгує, – уже зовсім близько від нього відгукнулась Семенівна. – У нього вночі закрито.

– А-а-а, і то правда... – Петрович явно натрапив на близьку й важливу для себе тему. – Да й денег цих современных навряд лі в кого найдеш. Вони ж, родня, перед тим, як хоронить, усі кармани обшарять!..

Той, кого він називав Мироновичем, невисокий вузькоплечий мрець у мундирі невизначеного роду військ із погонами старшого лейтенанта, стоячи трохи віддалік, розвів руками й знизав плечима. Ці рухи вийшли досить дерев'яними, проте Петрович міняти тему не хотів.

– От у нас пару лет назад тут виліз учасник Октябрьської революції. Йому в ноябрі положено, але він день перепутав чи, може, і нарощно. Воно ж приятніше весной вилізти. Так у нього, слиш, Миронич, у нього в підкладу піджака золоті царські п'ятьорки зашиті вказалися. Ото ми тогда погуляли!.. – замріяно вів своєї Петрович, помалу, крок за кроком, обережно наближаючись до лавки під ліхтарем. Марко притиснув Яна до себе, той від жаху опустив голову, дивлячись прямо під ноги, у темряву, ледь розбавлену блідим ліхтарним світлом.

Петрович якимось боком, низько й дрібно переставляючи ноги, неначе на протезах, дибуляв у їхній бік. Ян застогнав, а Марко сховав пляшку з коньяком під куртку.

– От слиште, молодіє люди, – здалеку почав Петрович, метрів зо п'ять не дійшовши до них. – Скільки зараз бутылка водки стоїть? В етих ваших нових деньгах?

Марко вичекав із півхвилини. Мрець зробив у їхньому напрямку ще зо три кроки, і не відповідати вже було неможливо. Намагаючись, щоб голос не тремтів, Марко прошепотів:

– Та гривень три-чотири...

– Е-е-е... Дорогуvато... – Петрович був уже кроків за десять. – Прежні рази були й по два, і по полтора гривні. Шо ж це таке, шо всьо дорожає...

Марко з Яном мовчали. Петрович також зупинився й неначе замислився, розв'язуючи в голові якусь складну задачу. Потім зробив іще два-три дрібненьких кроки й почав своєю правицею чи то мацати, чи масувати груди ліворуч, там, де серце.

«Може, йому погано?» – Майнула думка в голові в Марка і тут-таки зникла, затулена іншою: «Але як це мерцеві може бути погано?» А Петрович тим часом поліз під вилогу кітеля й почав там незграбно нишпорити неслухняною правицею.

– Слушайте, молоді люди... – Він копирсався за пазухою, і Маркові робилося страшно від самої думки про те, що він зараз може звідти дістати. – А вот ви можете дать мені еті самі чотири-п'ять гривень... не за безплатно... а вот за ето, наприклад.

Він витяг руку з-за пазухи – там не було нічого. Але він тією самою рукою зняв із грудей ордена Червоної Зірки й простягнув його Янові, водночас прикруючи двома неслухняними пальцями на хвостик круглу металеву заглушку, яку, вочевидь, і відстібав так довго з другого боку свого кітеля.

– Орден. Він гораздо дороже стоїть.

Ян, немов загіпнотизований, дивився на п'ятикутну металеву пластину, укриту червоною емаллю, потім узяв її лівою рукою, обережно двома пальцями. У той самий час праву долоню він запустив у кишеню штанів і видобув звідти п'ятірку – ту саму, якою намагався розплатитися в барі і яку повернув йому владним жестом Марко.

– Ось. Візьміть.

Мрець простягнув свою всохлу долоню, і Ян поклав туди банкноту, швидко-швидко, ще й відсмикнувши свою руку, щоб часом не доторкнутись плоть до плоті. Петрович зауважив це й усміхнувся вузькими, майже нерухожими вустами:

– Не нада, не нада бояться...

Він заховав п'ятірку до кишені й, повільно розвернувшись, пошкандибав у глибину центральної алеї.

А мерців тим часом прибувало й прибувало, їхня багатоголоса розмова вже загортала в своє полотно увесь цвинтар.

– Смотри-смотри, Мантук показався! Ах ти ж тля бандеровская! Ти ж первых два года войны в полицях служив ілі там в лесу сидел. А потом, когда наши прийшли, так ты, как ні в чом не бивало, присоединился! Ану спрячяся назад, зараза, а то закопаем второй раз!..

– О, Лазарь Мойсейович появился. Ты шо ж, за всю жизнь так вице майора й не дослужився? П'ята графа помішала?

Той, кого назвали Лазарем Мойсейовичем, виглядав іще майже живим: видно, його поховали нещодавно. Він мав пригнічений вираз обличчя зі стиснутими губами і великим, хоча

й не гачкуватим носом. Майорський мундир сидів на ньому дещо недоладно, але він, обсмикнувши його й майже не обтріпуючись від налиплої землі, твердо попрямував алеєю, туди, де стояв генерал. Високо піднімаючи ноги, які майже не згиналися в колінах, Лазар Мойсейович відрепортував про своє прибуття, а потім, делікатно взявши генерала під лікоть, відвів його вбік, ближче до ліхтаря. Марко вслухався й почув досить гучне шамкотіння:

– Сlišте, товарищ генерал... Тут нада решить один вопрос. Я ж ето, недавно, так сказать, переход совершив.

– Што-што? – не зрозумів генерал.

– Ну, помер то есть.

– А-а-а. Ну і што ж? – Генерал розмовляв неохоче, явно демонструючи бажання повернутись до своїх приємніших обов'язків. Неподалік уже товпилося з півдюжини нових покійників, які, стаючи навшпиньки, позирали в бік постаті з лампасами. – Давай бистрей, Моїсеевіч!

– Так щоб бистрей, то ето... – зам'явся Лазар, – нужна ваша помощь...

– Какая ще помощь? – Покривився генерал.

– Ви ж з етім, з теперішнім председателем горсовета, як то оно... з мером, ви ж із ним знакомі? Він же у вас у военкомате заместітелем начинав? Вроде так?

– Не заместітелем, а комсоргом! Не тяни, Моїсеевіч! Кажі, што нада!

– Так вот... – Мойсейович вочевидь не вмів «не тягнути», – Я ж, когда помер... Ми ж в очереди стояли... на квартиру.

– У тебя ж була квартира, трюхкомнатная! На бульваре Героев Сталинграда, із улучшеною планіровкою!.. – Дедалі більш роздратовано хрипів генерал.

– Ой, да когда це!.. – Лазар підніс руки до грудей. – После етого я два раза з'їжджав. Та квартира старшій дочці осталась. А последнее время я жив із внучкой, у двухкомнатной хрущовке.

– І што? – Генералові явно вривався терпець.

– Да ето ж... Як я помер, акурат перед двадцять третім февраля, то ми ж усе ждалі, шо нам ордер принесуть на нову квартиру. Через ето ожиданіе мене родніе ще две недели не хоронили. Фу, стидно сказать, усю хату ім провонял...

– Так і што ж? – Генерал вже кричав, не приховуючи роздратування. – Ти родиш наконец, чого ти хочеш?

– Ой, токо не нада на мене кричать! – Лазар Мойсейович і собі підвищив голос. – Я вас только попросить хотел, штоб ви дньом, после парада, еслі предоставиться случай, напомнимі про етот вопрос председателю. Бо мої так і остались у той хрущовке. Похлопочете, товарищ генерал?..

Генерал висмикнув свій лікоть з пальців Мойсейовича, різко повернувся на каблуках і, не відповівши, швидко, наскільки міг, покрокував до новоприбулих мерців, котрі його чекали віддалік на алеї. Відійшовши кроків на десять, він озирнувся на Лазаря, який понуро застиг, тримаючи зігнутою в лікті руку, що нею щойно тримав за рукав співрозмовника. У погляді генерала змішалися жаль і зневага, а з напіврозтуленого порожнього рота долетіло коротке й глухе: «Ладно!.. Посмотрім».

Марко з Яном устигли трохи отямитись і навіть крадькома ковтнули з пляшки, яку для цього доводилося перехилати вже дуже високо. Марко знову сховав пляшку під пахву за куртку, і дуже вчасно, бо алеєю до них наближалися підполковник Панкратов і майор Петрович, який уже стискав у правиці отриману від Яна п'ятірку.

– Тут, за пару кварталов, есть вагончик круглосуточный... – Петрович майже потирав від радощів руки. —

Там і заговоримся. Хоть мерзавчика якого-нібудь, щоб вкус во рту напомнимі. Правда, товарищ падполковник?

Підполковник злегка кивнув, явно думаючи про щось своє. Потім спинився, різко, аж Петрович, який ішов поряд, зашпортався й ледь не впав: – Што такое, товарищ падполковнік?

– Есть у меня одно дельце... – Багатозначно промимрив собі під ніс Панкратов.

– Шо за дельце? Посереді ночі...

Підполковник повернув обличчя до Петровича та спідлоба подивився на нього майже впритул.

– Тут, под городом, за речкою, мої танкісти лежат. На краю болота четири екіпажа. В сорок третьем тут у нас бой бил основательный.

– Ага... – Протягнув Петрович, явно не маючи що сказати, а лише для підтримання діалогу.

– Так вот я січас вийду с тобой, а потом побегу туда, за речку.

– Зачем? – Петрович таки придумав, як йому продовжувати розмову. Він вирішив ставити запитання, які самі собою витікали зі сказаного.

– А затем! Онi ж тоже повилазiлi.

– I што?

– А то! – Підполковник починав потроху сердитися, набридливий співрозмовник явно потрапляв своїми запитаннями не в тему. – Онi ж там не в парадках похоронени. Шлемофони обгорелие, у одного полголови снесло, у другого ног нету по колени. Я ж не могу позволiть, щоб i онi на парад попьорлiсь!

– А, ну да, правильно... – Петрович знову потрапив у глухий кут зі своєю тактикою доточування запитання до попередньої відповіді.

– Сам знаю, що правильно. Только надо мне их как-то удержать. Да скажу їм, што нет нікакого парада, што новая власть поотменяла. А ти меня подождьош возле того своево лабаза... Добро?..

Вони поволі пошкандибали далі, навіть не повертаючи голови в бік Марка та Яна. Ті у свою чергу, зробили вигляд, що їх нема ні на лавці, ні взагалі в природі: затамували подих і не ворухнули жодною частиною тіла, із волоссям у ніздрях уключно. Тільки коли дві постаті щезли в темряві за головною брамою, Марко перевів дух і простягнув Янові пляшку, вийнявши її з-за пазухи. Там ще лишалося грамів сто коньяку, а годинник уже показував двадцять п'ять хвилин на четверту.

– Скоро світанок... – Прошепотів Марко в саме вухо Янові.

– Не так-то й скоро, – Відповів той, повертаючи пляшку, у якій напоя майже не лишилося.

Удалині генерал усе приймав і приймав рапорти про прибуття від чергових мерців у різноманітних мундирах. Серед них також траплялись і постаті в цивільному, із орденами, а рідше – із орденськими планками на лівому боці запалих і нерухомих грудей.

Марко підняв пляшку над роззявленим ротом і тримав її, аж доки тринадцята й чотирнадцята краплі не впали на язик.

– Усе. Більше й алкаші не видобувають, – Він обережно поставив пляшку в темряву під лавку, а потім відкотив її подалі п'яткою.

– Може, потроху линяти будем? – Ян подивився через плече на Марка знизу догори. – Уже ж переконалися, що вони таки є. Тобто ні, що їх таки немає. Тьху, зовсім заплутався. – Він спробував усміхнутись, але тільки скривив рота. Страх у його очах нікуди не щезав.

Марко міцніше стиснув плече молодшого товариша. Алкоголь не діяв абсолютно – Думки були ясними й чіткими.

– Можна й линяти. Але я б іще трохи посидів. Якби ти був не проти. Хочу побачити... – Він затнувся, спостерігаючи, як поміж могилами пробирається мрець, котрому, певно, перед смертю невдало зробили розтин. Голова й ліва рука в нього почергово відвалювались, і він правою припасовував загублену частину тіла назад, але притримати не міг, бо тоді відпадало

щось інше. Коли він дістався до генерала й випростався, доповідаючи про своє прибуття, то лівицю просто поклав собі під ноги, бо притримувати її вже не міг ніяк. Відрапортувавши, мрець підняв ліву руку, та, видно, утомившись її притуляти, просто затис під пахвою правої. Голову при цьому він тримав нерухомо й відійшов обережно, із дерев'яною спиною трохи не навшпиньках.

– Що ти хочеш побачити? – Ян таки вимагав, щоб Марко закінчив попереднє речення. Він трохи очунав від страху, принаймні вивільнив своє плече з-під Маркового ліктя й сів дещо вільніше.

– Ну, це як в американських фільмах, коли вранці сходить сонце і всі... Всі вони під його промінням... Починають димитися, а потім зникають, пам'ятаєш? – Марко таки справді хотів бути дослідником до самого кінця. – Бо хто зна, чи коли ще трапиться побачити щось подібне.

Ян кивнув, хоча було помітно, що найохочіше він би зараз чкурнув звідси чимдуж і чимдалі.

– Згода, посидимо трохи іще.

Десь у приватному секторі подав свій голос той самий невидимий півень – Глухо й самотньо.

* * *

Під утро, як уже начало светать, наші друзя почті шо задрімали. Вони очнулись тільки при появленні падполковніка Панкратова, которий тянув на собі Петровича. Петрович явно успів купити вожделенную чекушку і даже впотребить її вовнутрь. Около лавки, на которий сиділи Ян із Марком, підполковнік остановився трохи передохнуть. Петрович прийшов у чувство й начав предлагать іще один орден зі свого кітеля за пару гривней «на закуску».

– Ось, візьміть. – Ян раптово згадав про два бутерброди з оселедцем, які вони прихопили в кафе, і тремтячою рукою дістав із кишені куртки згорток. Бутерброди, щоправда, злиплися в один, но Петровича ето не смутіло, і он начав жувать їду, даже не разворачуя. Падполковнік почті неслышно матюкнувся сквозь зуби й поволок майора дальше в сторону построения.

Сонце зійшло не швидко й не повільно – саме так, як і мусить сходити сонце весняного погожого ранку. Його червоне проміння, потрохи переходячи в золоте, ковзуло верхівками тополь, які оточували цвинтар, потім сягнуло нижче, до землі. Но странно – ніхто з мертвецов не задимився, не упав, не испугався. Усе оні, сосредоточенно подняв голови, слухали команди, которие подавав генерал.

– Ти бач, – тільки й зміг промимрити Марко.

А мертвеци тим временем не спіша построїлись у колону по троє і двінулись в направленії главной брами. Приголомшені й ошеломльонние, дивились наші двоє друзей на ето шествіє – спереди шагали генерал із падполковніком, а за ними йшли всі остальні, хотя й не в ногу, но достаточно стройним порядком. У последней шеренге двоє ветеранов у штатському вели под руки Семьоновну, яка оказалась єдинственной женщиной у всей групі. Петровіч покачувався злева направо і спльовував обривки салфетки, у яку був завьорнутий бутерброд із сельодкою.

Скрипнули железние ворота, і колона, вилившись назовні з кладбіща, свернула налево, у сторону центра, по безлюдному в ето врем'я центральному проспекту.

Когда Марк і Ян прийшли в себя – а случилось ето мінут за двадцять – Вони піднялися с лавки й медленно двінулись туда же, на глав ний виход із кладбіща. Разговарювать не моглоь і не хотелось. По задітому утреннім сонцем проспекту одіноко ехала жовта «Волга» з поперечним клетчатим гребешком.

– Таксі! – Марко махнув рукою, і авто спинилося, хитнувшись порожнім багажником.

– С праздніком, мужики! Куда ехать? – таксіст висунувся з кабіни в приоткрите окошко на дверці.

– До центру... – Марко все ще почувався наче вві сні. Вуста ворушилися повільно, ніби ватяні чи пластилінові.

– А деньги есть? – недовіжливо прискалив око таксист. – А то ви шото на бомжей похожі!

Марко сягнув до кишені й із подивом намацав там тільки одну банкноту. Витягнувши її, він побачив, що це білет номіналом у двісті гривень.

– Ну не, у меня с таких здачі не будет!.. – закапрізнічав таксист.

І тут Ян решительно рвонув на себя дверцу со стороны пассажира, резко шльопнувся на сиденье й чотким двіженієм протянув таксістові орден Красной Звезди.

– На проспект Победы! – Почті шо прокрічав он. – Трогай, поехали!..

2004 р., Ірпінь

Загальний аналіз

З-за спини ліворуч, від річки віяв легкий прохолодний вітерець. Федір Іванович промигнув котельну з невисокою темною трубою і прискорив крок. До платформи лишалося метрів зо двісті, а електричка мала ось-ось підійти. Під новими черевиками шурхотіла жорства, червонясте квітневе сонце над кількома дев'ятиповерхівками праворуч підбивалось дедалі вище. Піднімаючись по насипу, Федір Іванович механічно помацав під плащем праву кишеню піджака, та збіг сходами на платформу.

Людей було чимало. «може, це попередня електричка спізнюється? – Майнула думка в голові. – От і добре, що не поспішав. Спокійно з'їв сніданок, поголився. Так і має починатися день у письменника – Без метушні, розважливо, статечно».

Сніданок у їдальні будинку творчості йому дійсно приготували завчасно. Було приємно споживати яечню, а потім ще й молочну вівсянку з міцним брунатним чаєм, водночас насолоджуючись тишею та благословенною самотністю. Ні прикрий критик Рибчук, ні криклива феміністка Зубринська, ані ті товсті графомани зі східних областей, котрі вечорами в будці міжміського телефону голосно кричали своїм чи то дружинам, чи онучкам (а може, і коханкам): «Харашо, Светочка! В Києве ето ещю можна купіть! привезу непременно! Целую тебя!», а потім, звертаючись до Федора Івановича, переходили на страшенно штучну, проте бездоганну українську: «Оце телефонував додому, зі своїми побалакав трохи...» – ніхто з них своєю нікчемною присутністю не заважав спокійному прийому їжі та подальшому її травленню.

Через це й думки тепер шикувалися собі слухняною, дисциплінованою шеренгою. «Вони всі про себе бозна-якої високої думки. А що вони, по суті, зробили для літератури, для народу? За великим рахунком – нічогосінько. Книжки їхні пилюжаться в магазинах, нікому не потрібні. А самі вони проживають свої нікчемні життя приспінників старого режиму. Та їхній час минає. Тривають, можна сказати, останні їхні дні...»

Світляне рило електрички прорізало сірувату ранкову імлу водночас ревом і променем прожектора. Натовп на платформі заворушився, потім раптом швидко й раціонально сконденсувався саме в тих місцях, де мали б опинитися двері вагонів. Федір Іванович на мить розгубився, поткнувся в один, потім у другий міні-натовп, але його відтерли, тож не лишалося нічого іншого, як бігти у хвіст потяга, де, здавалося, люду було трохи менше. Урешті (поки він біг, пасажири собі заходили) Федір Іванович утиснувся до першого тамбура третього вагона з хвоста потяга. У ніздрі одразу вдарив гострий запах – Вагон був із туалетом. Люди поспішно проходили з тамбура до салону, іззаду набігали інші, підштовхуючи в спину попередніх: «Ще трошки... Ще чуть-чуть. Всім їхати треба!...» Федора Івановича майже внесли до вагона. Щоб уповільнити цей рух, письменник мусив триматися за ручки на спинках сидінь. Робив він це лівою рукою, правою водночас захищаючи кишеню піджака під плащем: «Обережніше, будь ласка. Я вибачаюсь... Я перепрошую... Обережніше. Дякую...»

Урешті тиск у спину послабшав, і вдалось зупинитися. Ставши спиною до спини з якимсь високим чолов'ягою у шкіряній куртці, Федір Іванович якомога ширше розставив ноги, цим самим показуючи собі самому й усім іншим: із цього місця він уже не зрушить.

З-під стелі пролунало хрипке оголошення: «Обережно, двері зачиняються!», потім шипіння і ще двічі те саме оголошення. Федора Івановича похилило, шарпнуло, хитнуло ліворуч-праворуч – і за вікном, пульсуючи, ривками поповз перон із нечисленними невдахами, яким не пощастило ввіпхатись до вагонів. Проте це могли бути й пасажири, що чекали на зустрічну електричку кудись до Тетерева чи, скажімо, до Коростеня.

Електричка почала набирати швидкість. Ліворуч, за кварталом приватних будинків, майнув господарчий двір будинку творчості з прив'язаним там псом Бур'яном чи, може, Бураном, як його кликали російськомовні діти київських літераторів, пхаючи тварині до пащі недої-

дені бутерброди з ковбасою. «добре, що цей будинок творчості, цей притулок, прихисток для всіх нас, хто служить народові своїм словом... Можна приїхати, усамітнитись, вирватися з тієї щоденної марудної суєти. Спокійно попрацювати, а якщо захочеться, то й поспілкуватись із духовно близькими собі. Хоча їх насправді так мало... Також і столиця під боком, що теж важливо. Літфондівська поліклініка, медичне обслуговування. А що, хіба ж ми не заслужили? Силу свою та здоров'я витрачаємо не на абищо, кладемо їх на вівтар розбудови рідної держави. То й нам за це має бути хоча б якась віддяка. Хіба ні? Запевне, що так...»

Потяг заклав поворот, прогуркотів мостом над річкою (хтось із ерудованих знайомих розповідав Федорові Івановичу, ніби цей міст виникає в кадрах якогось фільму довженка) і заглибився в лісову гущавинь. «Наступна станція – Біличі!» – із запізненням пролунала хрипка інформація з-під стелі.

«Онде бач як міцніша українське в Україні, – Вдоволено ковзнула думка внутрішнім куполом черепа. – Бо ж іще наприкінці сімдесятих, коли ти молодим поетом приїздив сюди на творчі семінари, тоді навіть у ідальні будинку творчості офіціантки – ну, хіба крім Валентини Іванівни й старенької Люби з полісся – усі говорили до тебе російською. Чи, точніш, навіть не російською, а тим осоружним суржилом: «Ви на перве борщик будете кушать ілі супчик гороховий?» Бр-р-р, аж бридко згадати! Але тепер, за ці роки незалежності, ситуація таки змінилася, кардинально змінилася! І не можна заперечити, що значну, величезну роль у боротьбі за ці зміни відіграли письменники! Ну, не всі, звичайно, але та краща, вічно бунтівна частина літературного середовища, до якої ти маєш честь зарахувати й себе.

Трохи зухвало звучить? Та ні, чому ж зухвало? правда завжди залишається правдою. І те, що ти ось уже котрий рік є незмінною другою особою (а коли говорити про творчість – то й першою!) у вашій обласній організації НСПУ, і лише затята амбіційність старого Зубчука не дає йому збагнути дійсний стан справ та й нарешті піти на заслужений відпочинок, а тобі – реально очолити письменницький осередок. До тебе ж тягнеться творча молодь, ти ведеш платну літературну студію в обласному педінституті, їздиш із виступами по районах – а хіба це не доказ твоєї потрібності? Варто лише пригадати ті уважні, захоплені очі простих жінок – робітниць льонокомбінату чи овочесушильної фабрики, коли вони вслухаються у твої карбовані віршовані рядки? Чи розмови про сокровенне зі студентками філологічного факультету, які приносять на твій суд свої перші, ще невмілі, проте такі щирі поетичні спроби! О, це вартує тих безсонних ночей, що їх ти провів, добираючи слово до слова, шліфуючи образи, виважуючи риму...»

Та що це таке? Здоровань у шкірянці, який стояв позаду, раптом відхилився і сперся, майже ліг на плечі Федора Івановича. Посунувшись на півкроку й притримуючи правицею кишеньку піджака під плащем, Федір Іванович сердито озирнувся. Уже хотів був зробити зауваження типові у шкірянці, проте той випередив – упівоберта схиливши свою стрижену голову, він процідив через плече, утім доволі миролюбно: «я бабушку пропускаю...»

І справді, в тисняві між людьми протискалася низенька бабця з сивими патлами з-під хустки. В одній руці в неї була велика картата сумка, другою старою притискала до грудей стос газет і тоненьких ілюстрованих журналів.

– «Єдинственная»! Єсть кросворди! «Севодня» з телепрограмою! Імеєтца также кіровоградская «Бабушка»! – старечий надтріснутий голос не лунав, а тільки сунувся поперед бабці, неначе іще один її вантаж.

«Ну, нічого, нічого. Це також явище тимчасове. За років три-чотири вона “Літературну Україну” тут продаватиме і “Слово просвіти”. Не все одразу. Поступово налагодиться».

Зрештою, і ти сам свого теперішнього становища досягнув не в одне дено. Але йшов своїм тернистим шляхом, упевнено і вперто, не зважаючи на прошуки різних недоброзичливців. А їх на твоєму шляху не бракувало. Не бракує й дотепер...

Ну й що їм до того, що називалась твоя перша поетична збірка «Жовтневі зорі»? Хіба вони знають, які насправді прекрасні зорі в жовтні у твоїх рідних краях? Адже не було в тій збірочці віршів-паровозів, оспівування партії чи Леніна! Лише слова «жовтень» і «вересень» скрізь писали з великої літери – ото й усього! Але ж саме завдяки цьому хитрому прийомові тобі тоді вдалося приспати пильність обласних і республіканських цензорів та й випустити у світ книжку «сповнених молодечого азарту рядків», як висловився про неї один знайомий критик, щоправда, не одразу після її виходу, а років за п'ятнадцять, у статті до твого сорокаліття. Міг би, звісно, і раніше, ну та вже Бог йому суддя, коли забракло в чоловіка мужності, активної життєвої позиції в ті скрутні, важкі для справжнього патріота часи.

Ну так, часом лоскочуть сумління дрібні неприємні нюанси, на які й зважати б не варто. Але ж таким совісним ти вже вродився. Було в тебе замолоду кілька дрібних публікацій в обласних газетах – Партійній і комсомольській. Але ж тобі зараз і самому соромно за ті вірші. Хоча, коли створював їх, писав щиро, був певен себе. А якщо за великим рахунком, то хіба й сьогодні не вважають злом роздмухування війни, виробництво зброї масового знищення? Нейтронна бомба – хіба це не зло? Та й нема вже тих публікацій більше. Нема ніде. Ніхто їх не відшукає. В обласній бібліотеці і в архіві це було не надто складно: добрі знайомі за певну віддачу просто виносили тобі цілі примірники газет, акуратно виїняті з підшивок. Так само й у бібліотеці педінституту. Там просто варто було натякнути в кабінеті ректора за чаркою, і вже назавтра вийшов наказ, у якому чорним по білому писалося, що «у зв'язку з недостатністю площ для збереження літератури підшивки газет обкому КПУ та обкому ЛКСМУ за такі й такі роки підлягають знищенню». І ти навіть зміг бути присутнім при самому акті знищення.

Щоправда, у Києві довелось трохи поморочитися. Спершу записатись під чужим (про всяк випадок) іменем до парламентської бібліотеки, зокрема у відділ преси. Потім – Для повної конспірації – кілька днів поспіль переглядати підшивки чи й не всіх обласних газет УРСР, а поміж них і своєї рідної області. Нарешті, дочекавши нагоди, витягти з внутрішньої кишені куртки заздалегідь приготовану половинку леза для гоління. Тобі здавалося, що шурхіт різання паперу було чути в усьому читальному залові. Публікацій було чимало, більше десяти. Кожну з них, уже вирізану, ще ж треба було непомітно запхати в кишеню штанів. Ти навмисно вдягнув старі, обдемкуваті, із глибокими кишенями. Та на останній добірці, великій, на півшпальти, твоя рука здригнулась. Поріз був неглибокий, кривуватий, недалеко від нігтя. На очах від болю виступили сльози. Увібгавши цілою рукою закривавлену вирізку за пазуху, ти дістав носовичок, під столом швидко обгорнув ним палець і з півгодини, поки не спинилася кров, сидів нерухомо над підшивкою, розгорнувши її на доповіді першого секретаря обкому партії до 70-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Коли вийшов із бібліотеки й витяг перемотану руку з кишені, першою думкою в голові була – «помилки молодості треба спокутувати кров'ю». Потім дістав із-за пазухи зіжмакану й закривавлену вирізку, розгорнув її. Півдесятка віршів, портрет, біографічна довідка. глянув в обличчя собі, ще молодому, безвусому. Пригадав навіть суму гонорару, отриманого за публікацію – 76 крб. 50 коп. На ці гроші ти тоді повів її – не дружину свою теперішню, а її, єдину любов свого життя, – До ресторану. Заповив фрукти, напівсолодке шампанське. Вона мала крупні русяві кучері, кирпатого носика й гострого язичка. Зверталася до тебе «пане поете», при цьому друге слово тобі лестило, а перше – лякало. Часом ти аж озирався нервово: ану ж бо, чи ніхто не почув? «Скажіть мені, пане поете, коли ви щирий? Тоді, як пишете про жебраків на Уолл-стріт, чи коли вдягаєте джинсову куртку «Wrangler»? І ще – чи ви справді вважаєте пісні Олександри пахмутової кращими за пісні групи «Бітлз»? На такі її запитання ти ніяковів і відмовчувався. Читав їй вірші, проводжав вечорами. Цілував на прощання в щоку, порослу легким персиковим пушком. І все. Зрештою, Вона закінчила музичне училище, вийшла заміж за значно старшого від себе чоловіка й разом із ним виїхала до Ізраїлю. Пізніше нечисленні спільні знайомі зрідка переказували тобі вітання від Неї, але вже з-за океану, із Нью-Йорка,

де вона нібито знайшла роботу в оркестрі метрополітен Опера. Утім це знову ж таки тільки згідно з її словами. І хто зна, як воно там насправді...

«А от я ніколи не зміг би творити на чужині», – Федір Іванович цю думку вимовив майже вголос і прислухався до себе. Твердої впевненості в душі не було.

Здоровань у куртці знову наліг на плечі. Ще одну бабцю пропускає? О ні, цього разу вже не бабцю. Зарослий щетиною жебрак у жіночому пальті з вичовганим хутряним коміром і в облізлій кролячій шапці протискається в напхому напханій вагон. Він щось белькоче, і Федір Іванович, прислухавшись, із подивом розуміє, що волоцюга говорить французькою:

– Mesdames, messieurs! Je m'appelle Vincent, Je viens de lointaine et j'ai aucune idée comment je me retrouver ici. Soyez bien gentil, achetez une des mes tableau, je vous prie. Ils sont tous à bon prix. S'il vous plaît, mesdames, messieurs...¹

Жебрак звідкись із-під свого пальта видобуває кілька згорнутих руркою полотен. Одне по одному розгортає їх. В очі впадають грубо намальовані квіти: соняшники, півники. У полотен нерівні, засмальцьовані краї, фарба місцями вже полущилася. Від жебрака смердить перега-ром, сечею, старим, ніколи не праним одягом. Федір Іванович гидливо відхиляється, механічно прикриваючи рукою кишеню під плащем.

Зрештою, не витримує молода жінка з яскраво нафарбованими губами й нігтями. Вона сидить біля вікна з барвистим журнальчиком на колінах і звідти, зі свого місця, голосно й чітко кричить жебракові:

– Вали, вали звідси! Ніхто тут твою мазанину не купить! прохось давай, не смерди!..

Жебрак сумно зиркає на неї, понуро згортає свої полотна й повільно, накульгуючи, проходить далі. Федір Іванович ще більше відхиляється, але бомж ніби навмисне тулиться до нього ближче. Ось уже між ними лише кілька сантиметрів. Жебрак протискається між письменником та чоловіком у шкірянці, і Федір Іванович бачить немите рідке волосся, що стирчить із-під зимової шапки, бачить скалічене вухо, мабуть, надірване десь у бійці. Кров запеклася на вусі темною, брунатною плямою, а поверх підсохлої крові проступають, неначе пісок, жовтуваті кристалики гною. Письменник, не витримавши, ще далі відступає убік, аби тільки це анти-санітарійне лихо швидше пройшло, минуло.

А онде вже й білицькі гаражі попливли за вікном. Це, вважай, півдороги до Святошина подолано. Бо далі ще два коротеньких перегона – і тоді на метро. Може, хоч там вільніше буде.

«Станція Белічі!» – каркає голос зі стелі, і потяг спиняється. Ось тобі й маєш – один раз «Білиці», другий – «Белічі»! де, де в цих людей чуття мови, почуття національної гідності?! Хочеться прямо зараз, розштовхуючи всю цю вагонну тисняву, пройти аж ген туди, вперед, через усі ці напхані вагони, увірватись до кабіни машиніста й усе-усе йому висловити!..

Тим часом у Біличах із потяга, здається, не вийшов ніхто, а ввійшло таки чимало. Принаймні тиск людських тіл, що його звідусюди відчував на собі письменник, посилюється, і то таки відчутно. Його буквально вдавило пахом у спинку сидіння, за край якої він мусив триматися, навіть ноги довелось поставити вужче. Ліва долоня, та, якою хапався за спинку, вже аж заніміла, права, захищаючи ніжний вантаж у піджаку під плащем, укрилася холодним потом.

«Новобелічі – Без остановки! Следующая станція – Святошин!» – знову по вухах різнуло хрипке оголошення. Настрій потроху псувався. Краще б уже цей нафарширований людьми залізний хробак зробив зупинку на станції Новобіличі, аніж слухати цю бридню й нервувати через таку непросвітенність тих, кого вважаєш своїми співвітчизниками. Темні, неосвічені люди без променя шляхетності в душі!..

Аби заспокоїтись, Федір Іванович спробував перемкнути свої думки на щось відсторонене – Приємне, високе, світле. Делікатно притискаючи в захисному жесті праву кишеню, він

¹ Пані та панове! мене звати Вінсент. Я не тутешній, сам не знаю, як я тут опинився. Я хочу їсти, я не маю грошей. Будь ласка, купіть у мене мої роботи. Віддам недорого.

раптово збагнув, осягнув грандіозну у своїй глибині ідею: усе життя, вся діяльність українського поета-патріота має саме цей вищий сенс – оберігати! дбайливо плекати вогник рідного слова, іскру поезії, стояти на сторожі прадавніх традицій, чистоти та духовності. Бо світ навкруги жорстокий і цинічний. Ним править зиск і чистоган. Тож якби не ми, нечисленні лицарі чистоти й краси, то він, цей світ, уже давно перетворився б на суцільне захланне пекло. Бо не в кожного, ой далеко не в кожного стає сили та душевної снаги вийти й стати на герць в обороні того доброго, ніжного і світлого, що, власне, і робить людину людиною. Тому плекати, дбати, стерегти й обороняти – Місія обранців. І яка ж це висока честь – належати до їх числа!

За вагонними вікнами тим часом почергово промайнула теплоцентраль із гігантською трубою, білицький цвинтар із недобудованою церквою на краю, платформа, а за нею – сірі колони новобілицького мосту. Потім обабіч залізниці потяглися гаражні бокси: деякі металеві, а інші – стаціонарні, цегляні – солідні, із підведеною електрикою та водогоном. Федір Іванович навіть кілька разів крутнув головою, озираючись на ці архітектурні шедеври, які своїм виглядом відбивали естетичні вподобання господарів. Один гараж навіть, як здалося, мав ознаки мавританського стилю. Принаймні дві башточки по його боках нагадували зменшені мінарети. А в себе вдома, за багатоквартирним будинком, Федір Іванович уже багато років тому встановив примітивну дешеву «черепашку», в якій і тримав свою «Таврію Нову», що прийшла на зміну розбитій і виснаженій «копійці». Уже давно час було подбати про якийсь надійніший прихисток для транспортного засобу. Бо на сина-студента великої надії не було: випросити в батька авто, щоб покатати на ньому однокурсниць, він умів майстерно, проте у справах практичних був цілковито безпорадним. Тож доведеться писати самому собі якийсь подання на бланку Спілки письменників і йти в обласну архітектуру, де крізь зуби спілкуватися з тими черствими чиновниками. Адже уваги до творчої особистості в нас так просто не доб'єшся: це вам не футболіст, якому квартиру дають за півроку, хоч команда обласного центру все одно займає стабільне чотирнадцяте місце в другій лізі чемпіонату України...

Та ось і гаражі залишилися позаду, приватна забудова швидко змінилася багатоповерхівками, і сірість передмість перейшла в сірість Святошина. Електричка спинилась біля платформи, проте швидко вибратися з вагона не вдавалося: занадто глибоко в його череві перебував наш герой. Добре, що бодай тиск із усіх боків послабшав і вже можна було розтиснути пальці на спинці сидіння, бо ліва долоня аж заніміла. Правицю теж витяг із кишені: долоня вкрилася холодним потом. Пасажири попереду повільно, ніби неохоче, залишали вагон. Дійшовши слідом за ними до тамбура, письменник зрозумів причину цієї затримки: дві жінки у вовняних хустках і куфайках вивантажували з вагона великі картонні коробки. Протискаючись між ними боком, Федір Іванович крадькома поглянув, і крізь шпарини в нещільно стулених накривках помітив у глибині коробок сині голівки пролісків.

– І вам не соромно? Ці квіти внесені до Червоної книги! – Вигукнув письменник, уже ступивши на перон.

– Шо? Купить хочете? – одна з жінок повернула до нього червоношоке обличчя в хустці.
– Галю! Оно чоловік купить цвіточків хоче...

– Ми не продаєм. Ідїть у перехід, там купите... А ми тіко доставляєм, – Діловито пробубонїла її подруга, в'язучи дві картонки паском і завдаючи їм собі на плече. Третю вона взяла під вільну пахву й попрямувала пероном у голову поїзда. За нею подалась і перша жінка, теж балансуючи трьома великими коробками.

– Яка байдужість! яка нелюдська байдужість! Ви що, не розумієте – цими квітами треба милуватися в лісі! Ви ж нищите природу рідного краю! – Федір Іванович, отямившись, наздогнав жінок, задріботів із ними поруч і нарешті дав волю почуттям, що переповнювали його.

– Дядьку, ви як з утра випили, то ідїть собі... – спокійно відрізала галя, ставлячи свої коробки одна на одну біля сходів, що вели в підземний перехід.

– Девчата, що, якіє-то проблеми? – звідти, із переходу, швидким кроком назустріч піднімався юнак у теплому спортивному костюмі й у бейсбольній кепці.

– Та оно дядько незвесно чого хоче!.. – кивнула в бік Федора Івановича галина подруга.

Юнак примружив очі:

– Дядя! На метро – Вниз і наліво! – у голосі хлопця вчувалась насмішквата загроза. – Жетончик купиш – і вперед!

Федір Іванович уже набрав повні груди повітря, щоб належно відповісти цьому столичному жевжикові, та, коли почав добирати найдошкульніші слова з лексикону, зробив невелику паузу, якою і скористався міський піжон. Він повернувся до жінок і підхопив під пахви дві з шести коробок.

– Девчата, пошлі. Щас Валік машину подгоніт. Сєводня торгуєм на Левобережной. Я за місто проплатіл.

Обидві жінки швидко похапали решту коробок і слухняно попрямували за своїм опікуном.

– Торгаші! продажні душі! – нарешті вирвалися потрібні слова з горла у Федора Івановича. Та жінки його вже не почули, і тільки нетямущі перехожі, останні з пасажирів електрички, які спускалися в перехід, здивовано обернули до письменника свої трохи заспані погляди.

Федір Іванович обсмикнув плащ, перевірів правцею цілісність умісту кишені піджака й собі почимчикував униз.

У нього торговельного хисту було нуль. Його книжки, які регулярно випускала у світ обласна друкарня (за зниженими розцінками на друк для членів СпУ), нерозпакованими пачками лежали вдома: у кабінеті, на антресолях і навіть на балконі. Щось удавалося продати під час творчих зустрічей з трудящими. «Автограф безкоштовно!» – із усмішкою примовляв у таких випадках вдоволений автор, ховаючи до кишені кілька зароблених гривень і стискаючи в іншій руці заздалегідь приготовану ручку, архаїчну, чорнильну, із золотим пером. «Кому ж це має бути?» – запитував ласкавим тоном у покупця і звично выводив назване ім'я та прізвище в давальному відмінку, далі дописуючи «зі щирою приязню».

Якось він підмовив двох синових однокурсників – сільських, простих, незіпсованих хлопців – спробувати поторгувати його щойно виданою збіркою вибраного в неділю на театральній площі, неподалік базару. Попередньо зійшлися на десяти відсотках. Федір Іванович ще й попідписував суботнього вечора всі призначені для продажу п'ятдесят примірників цією самою фразою: «Зі щирою приязню». Надвечір хлопці принесли й повернули йому сорок дев'ять примірників, і він чесно віддав їм 50 копійок із одержаних п'яти гривень за єдиний проданий екземпляр. Хотів іще запитати, хто ж саме купив книжку, однак студенти, чомусь не попрошавшись, грюкнули дверима. А вже у вівторок в одній із газет, що їх так багато розплодилося останнім часом в обласному центрі, з'явилася єхидна стаття з уїдливим заголовком: «поет щирої приязні». Автор статті, сховавшись за псевдонімом О. Баранюк, саркастично зауважував, що щирість сама по собі, звісно, риса позитивна, але в поезії значно більше важать талант і майстерність. Федір Іванович довго й безуспішно намагався вирахувати, хто з його численних заздрісників і недоброзичливців не пошкодував банкноти з Богданом Хмельницьким, аби потім отримати в редакції гонорар, що приблизно вдєсятеро перевищував видаток. «Непогана оборудка. Ті ж самі десять відсотків, лише в інший бік», – Подумки без особливої злоби зазначив письменник.

Купувати жетон при вході, як то порадив молодик у спортивному костюмі, Федір Іванович не мусив – Він придбав цілу жменю цих пластмасових кружалець, щойно прибувши до столиці, тиждень тому. Витратив тільки три: один, щоб першого дня дістатися до Святошина, і ще два – на вчорашній візит до лікарки й повернення в Ірпінь. Тож у кишені ще поклацувало, перекочуючись, десь зо п'ять тих зеленкуватих «метрових таблеток», як називав жетони малий

син одного київського приятеля. Так що стояти в черзі до каси потреби не було. Пройшовши турнікет, письменник збіг сходами донизу.

Під час його попередніх відвідин столиці станція «Святошин» ще була останньою на лінії, але тепер... Ще дві станції невідь-звідки виникли, проклюнулися крізь асфальт, неначе гриби в кам'яних нетрях столичного мегаполіса! І потяги на Святошин звідти вже прибувають повні, а то й переповнені, як ось зараз, у ці ранкові години.

Уже на пероні Федір Іванович учергове помацав кишеню піджака під плащем і зиркнув праворуч, у тунель.

Звідти під кутом уже било світло й наближався гуркіт п'яти вагонів.

Колись, у часі однієї з незчисленних путівок до будинку творчості, старші, досвідченіші київські колеги показали Федорові Івановичу «сьомий стовп» – колону, біля якої завжди опиняються двері потяга. Пригадавши давню науку, він і зараз зайняв позицію поряд із сьомою колоною, якщо рахувати від виходу до електричок. Та цього разу машиніст загальмував трохи завчасно, і двері не доїхали до нашого героя метра на півтора. До дверей одразу ж метнулося кілька жіночок із возиками на коліщатках та картатими торбами, тож коли письменник спробував і собі ввійти, то опинився в такій самій тисняві, як і в електричці. Тільки триматись тепер потрібно було згори, на рівні голови. Довелося знов трудити ліву руку, правицею й надалі захищаючи дорогоцінну кишеню.

Дорогою (станції «Нивки», «Берестейська») люду до вагона все прибувало. Проте на «Шулявській» тлум поменшав. Багато молодих і середнього віку людей із заклопотаним обличчям залишили вагон. Федір Іванович тепер міг прилаштуватись більш комфортно і безпечно – у глибині вагона, біля самих дверей, тих, внутрішніх, які не відчинялися. Можна було трохи розгледітись довкола й виїняти праву долоню з кишені плаща. Тільки рекламних оголошень на стінах вагона не треба читати, бо знову настрої зіпсується: суцільна безграмотність, кальки з російської, кострубатий синтаксис, убогі, примітивні звороти. Онде – «мішок»! Ресторан «горячих бутербродів»! Одразу видно, які вони українці. Думають по-російськи, ото й пишуть «горячих»! Та й назва ресторану!.. Можна об заклад битися, що «мішок» – це зовсім не лантух, ні! Просто власник ресторану, мабуть, має ім'я Михайло, і в зменшувальній формі його друзі називали мішок. А якщо він ще й повнуватий – а він запевно повнуватий!.. Ото назбирав товстун грошей та й відкрив харчевню для таких самих товстунів!.. Їжте, мовляв, мої бутерброди, поки «горячі»!.. Безнадійна, повна відсутність чуття мови! Та й чого ще від них чекати, від цих космополітичних, зрусифікованих киян?

Онде вони сидять із пісними ранковими фізіономіями. Старші й молодші їдуть кожне у своїх справах: на роботу, по крамницях, до друзів. Ситі, вдоволені міщани! Читають свої київські газетки з кросвордами, ілюстровані журнальчики, звісно ж, російською – «Отдохні», «Ліза», «Viva!».

О ні, диви-но! Симпатичне дівча в довгій джинсовій спідниці розгорнуло на колінах новий роман Соколенчука «Париж-Коломия». Яскрава обкладинка, портрет автора на останній сторінці. Гм!.. Михайло Соколенчук! Теж мені – лідер покоління... Федір Іванович пам'ятав Соколенчука ще молодим, із густою темною шевелюрою, учасником одного з семінарів творчої молоді. Тоді ще не Михайло, а просто Мишко писав вірші, а проза, яка й зробила його популярним, з'явилась набагато пізніше. Федір Іванович – тоді, ще просто Федір – Під час обговорення Соколенчукових поезій виступив різко й рішуче. Його щиро драгували ті діалектизми, чи, як він їх називав, «западенізми», що ними щедро пересипав свої твори його колега-одноліток з Коломії – «фана», «брами», «сутерени».

«Ми маємо писати простою мовою, щоб нас розуміла кожна доярка в селі! – Федір Іванович навіть пригадав, як він тоді суворо й серйозно дивився в насмішкувато примружені карі очі галичанина. – Тому й має бути “прапор”, “ворота”, “склепіння”! Складних, маловживаних слів потрібно уникати, якщо ми хочемо, щоб нас читали!»

Соколенчук широко всміхнувся: «Тобто ти вважаєш, що слово “склепіння” твої доярки зрозуміють?»

Федорові Івановичу зробилось тоді дуже прикро за доярок і дивно, що ніхто з учасників обговорення не захотів його підтримати.

У подальші роки він час від часу дедалі частіше натрапляв на інтерв'ю Соколенчука в якихось зовсім не літературних журналах. Поряд із тими інтерв'ю зазвичай містилися й рецензії на нові твори коломийського прозаїка. Рецензії були розлогі та хвалебні, що теж не додавало симпатії до Соколенчука. Хвалькуваті фотознімки, які супроводжували ті публікації, також доводили: Соколенчук таки досяг успіху. Його перекладали іншими мовами. Запрошували на закордонні стипендії. Часом його обличчя з'являлося на телеекрані, коли в передачах ішлося про культуру, мову, літературу. Федір Іванович у такі моменти перемикав канал.

Якось чи не на другому курсі син святкував свій день народження вдома. У вітальні зібралась весела студентська компанія, гримів магнітофон, панував святковий гамір. Письменник із дружиною вирішили дати молоді свободу й сходити того вечора в кіно. Уже зібравшись, одягнувшись у передпокої, іще раз вони зазирали до молоді побажати всім добраніч. Одна з синових однокурсниць саме в цей час нахилилась до зашкленних дверей книжкової шафи, де поверх книжок Федір Іванович поставив кілька пам'ятних для себе фотознімків, а серед них – колективний, із семінару творчої молоді сімдесят якогось року. Дівчина вдивилась у чорнобілу фотку й раптом захоплено зойкнула: «Ой! Соколенчук молоденький! А ви що, із ним знайомі?»

У її очах світилося щире юне захоплення, і Федір Іванович, узявши себе в руки після паузи, вимучив із себе більш-менш нейтральну відповідь: «Так, знайомі... Він колись писав непогані вірші».

Днів за два по тому син похвалився, що його авторитет серед однокурсників у педінституті значно зріс, відколи студенти довідалися, що «Тарасів батько добре знайомий із Соколенчуком». Федір Іванович після того зважився на дуже неординарний учинок – Він купив у центральній книгарні останній роман Соколенчука й навіть спробував його прочитати. Та після перших десяти сторінок він утратив сюжетну нитку, заплутавшись в описах закордонних столиць, невідомих іменах, назвах незнаних книжок, фільмів і в незвичній лексиці. Відклав книжку й більше до неї не повертався.

«Ну, це ж не вперше в історії літератури, коли нездари правлять бал, і в той самий час правдиве й щире слово мусить перебувати на манівцях. Та час усе розставляє по своїх місцях. І в позаминому сторіччі... – Федір Іванович спробував було згадати якогось популярного графомана, котрий жив за часів Шевченка, та це йому не вдалося. Утім, так і має бути: графомани підлягають цілковитому забуттю, і тодішні, і теперішні». Від останньої думки на душі знову зробилося тепло й затишно.

На станції «політехнічний інститут» до вагона ввійшло чимало пасажирів, його при- тисли, правицю знову довелось опустити в кишеню.

«Нічого, вже недалеко. Довезу, донесу. Ого, як вони тиснуть!.. – Письменникові довелося знову широко розставити ноги упертися плечем у скло вагонних дверей. – Український письменник упертий, наче віл. Потроху, поволеньки тягне плуг, оре свою нивку. І все намічене доводить до кінця!..»

Після зупинки «Університет» він почав пробиватися до виходу. Обережно так, лівим боком уперед. Та разом із ним це саме захотіло зробити чи й не піввагона. Тому на «Театральній» письменник вилетів із вагона, неначе корок, підштовхуваний у спину іншими пасажирами. Захекано роззирнувся, швидко зорієнтувався й почимчикував до сходів, що вели на перехід до «Золотих воріт». Ніби на зло водночас із їхнім потягом на «Театральну» прибув ще й зустрічний, і зараз у кам'яних підземельних коридорах було не менш людно, ніж у вагонах. Федір Іванович прискорив ходу. Із чотирьох ескалаторів попереду лише один працював на

спуск. Ще один стояв нерухомо, і по ньому збігали вниз найбільш нетерплячі. Федір Іванович уже було подумав і собі пройтися сходами пішки, та все ж останньої миті змінив рішення й, поштовхавшись поміж киян, утиснувся на рухомий ескалатор. Іще за хвилину він вже швидко крокував вестибюлем станції «Золоті ворота», де по обидва боки від нього з прикрашених мозаїкою колон суворо дивились на своїх далеких нащадків давні київські князі.

«Вони всі не розуміють, не пам'ятають, нащадками якої давньої культури ми є! Через це й не поважають нікого – ні себе, ні ближнього! Народ без пам'яті про минуле деградує, вироджується...» – Думка, яка чітко майнула в голові, так сподобалася Федорові Івановичу, що він вирішив на дозвіллі передумати її ще раз і, можливо, написати на цю тему зболеного, вистражданого та переконливого вірша.

На двох послідовних довжелезних ескалаторах, що тягли пасажирів угору, йому чомусь знову пригадався Соколенчук. «Треба буде якось дочитати той його роман до кінця. Викрою кілька годин, як повернуся додому». Колеги по письменницькому цеху, котрі, мабуть, читали Соколенчука більше й уважніше, згадували якісь еротичні сцени в його прозі. «Звісно, я б теж міг описувати секс у своїх віршах. Адже досвід маю чималий. Було, було замолоду. Але я не шукаю легкої, дешевої популярності. Народові зараз не це потрібно, зовсім не це...»

Виходячи крізь скляні двері станції, Федір Іванович подумки відзначив, що весна таки потрохи набирає обертів. У повітрі пахло вологою свіжістю. Юрби киян снували туди й сюди у своїх щоденних справах. Пройшовши попід Золотими воротами й перетнувши ярославів вал, письменник покрокував Золотоворітською. «Зараз там, на повороті, ліворуч буде вивіска «Ін'юрколегія», – Пригадав собі з учорашнього проходу цими вулицями. Замолоду, ще зовсім підлітком, Федір Іванович інколи, гортаючи газету «известия», натрапляв на короткі повідомлення, підписані організацією з такою дивною назвою, і мріяв колись отримати повідомлення про те, що далекий і ніколи не бачений родич десь у США чи в Канаді, померши, залишить йому суму в твердій валюті з багатьма нулями. Та, подорослішавши, він збагнув, що насправді вже отримав найдорожчу спадщину в житті – рідне слово, письменницький хист і палку, небайдужу душу. А такі скарби будь-кому не даються. Тільки обраним.

Тепер – ліворуч, зовсім трішки по Рейтарській. Онде попереду вже й будинок з фальшивими колонами, оббитими мідною чи мосяжною бляхою.

Письменник уповільнив крок, рвонув на себе двері поліклініки Літфонду, прудко пройшов у коридор і повернув ліворуч. Біля віконечка в дверях поряд із гардеробом він нарешті розстебнув плащ і видобув із кишені піджака дбайливо загорнуту в газетний аркуш сірникову коробочку. Зверху, під гумкою, було застромлено папір з прізвищем та ініціалами.

– Ось, це терапевт мені призначила. На загальний аналіз, – Федір Іванович подивився на лаборантку, обличчя якої затупляли маска й зеленкувата шапочка по самі брови.

– Сама бачу, що на обций. Ми других не делаем... – Відповіла жінка з-під маски, рукою в гумовій рукавичці обережно взяла коробочку й понесла кудись у глиб кімнати. Федір Іванович ще хвилинку постояв перед віконечком, та, зрозумівши, що нікому до нього справи нема, повернувся й вийшов.

Над золотоверхим Києвом уже розквітнув черговий весняний день. День світлий і радісний. День, сповнений нових творчих шукань та здобутків. Федір Іванович гордо підвів обличчя до неба, обсмикнув плащ і покрокував назустріч новому дню.

Липень – серпень 2009 р.

Bruder

*Німецькій літературі
присвячується*

Гайнріх сидів у своїй кімнатці край вікна другого поверху й замислено дивився в далечінь над дахами. На столі перед ним стояла миска з картопляним салатом, викладеним на великий клапот житнього хліба. Із одного боку хліб був надкушений, і відбиток гайнріхових зубів чітко вихилився по хлібній плоті, пористій і м'якій.

Над червоними черепичними дахами вже западали сутінки. Світло-сиві перисті хмари тяглися гострими хвостами на захід, слідом за світилом, котре вже сховалося за обрій.

«Ото що воно – Мати брата... Наслухаєшся тут...» – Гайнріх сягнув рукою й відпив ковток цикорієвої кави з великого мідного кухля. гіркувато-солодкий напій ковзнув горлом униз і масною цівкою розтікся стравоходом, лишаючи по собі нудотно-млосний присмак.

«мій брат, звісно ж, геній... Так є, і я свідомий цього... – Думки в гайнріховій голові шикувались, немов солдати, у бездоганний німецький стрій. – А я його брат. І це велика честь».

Десь із годину тому над містечком пройшов дощ. Вологе молоде листя яблунь, кленів та інших деревець уздовж вулиці приємно вилискувало, поступово перетворюючись із темно-зеленого на чорне. Десь цівкали дрібні пташки, уможовлюючись на ночівлю. Іздалеку, з передмістя, глухувато долинав гавкіт самотнього пса. гайнріх підійшов до вікна й причинив одну половинку. гавкіт майже стих. гайнріх сів на місце біля столу.

Він знову сягнув рукою, цього разу тарілки. Хліб із картопляним салатом після ковтка солодкої кави був солонуватим і масним. Тепер надкус на хлібі набув форми цифри «три» з майже однаковими дугами. Проте нижня все ж була трохи меншою. гайнріх подивився на хліб згори вниз, трохи відвівши руку ліворуч. Знову підніс їжу до рота, та, замислившись, відклав.

«Але ж якщо він такий геніальний, то все, ним сказане, може бути продовжене... – чергова думка прилаштувалася до попередньої шеренги, ставши точно в потилицю попередній. – І ця його фраза... Чекай-но, як то він сказав?..»

Знову ковток цикорієвого напою, знову солодка хвиля покотилася горлом униз. «як же то він сказав? Ну, як? Ага! Кожен народ заслуговує на таких правителів, яких має. Чи ні? Ні, не так! Кожен народ має таких правителів... Таких правителів, на яких заслуговує... Ось! Воно!»

Гайнріх умочив перо в мідний каламар, старовинний, дуже схожий на кухоль із кавою. Схилився над папером.

Замислився. Крапля атраменту безгучно повзла пером униз, до вістря. Перш ніж остаточно набрякнути й упасти, вона таки встигла стати словом – Гайнріх почав писати:

Кожен народ має таких правителів, на яких заслуговує.

...

Кожен народ має таких святителів, на яких заслуговує.

Кожен народ має таких мислителів, на яких заслуговує.

Кожен народ має таких хулителів, на яких заслуговує.

Кожен народ має таких просвітителів, на яких заслуговує.

Кожен народ має таких визволителів, на яких заслуговує.

Кожен народ має таких поневолювачів, на яких заслуговує.

Кожен народ має таких порадників, на яких заслуговує.

Кожен народ має таких зрадників, на яких заслуговує.

Кожен народ має таких стариків, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких мудаків, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких жінок, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких дітей, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких калік, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких богів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких ворогів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких священників, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких грішників, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких солдатів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких політиків, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких селян, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких робітників, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких художників, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких письменників, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких поетів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких драматургів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких літературознавців, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких електриків, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких сантехніків, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких кухарів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких свинарів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких акторів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких режисерів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких пастухів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких друзів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких собак, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких котів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких корів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких коней, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких свиней, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких кіз, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких овець, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких бджіл, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких мух, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких ос, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких джмелів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких комарів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких мурах, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких мокриць, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких слимаків, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких черв'яків, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких рибаків, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких божевільних, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких в'язнів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких суддів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких жінок, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких немовлят, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких дітей, на яких заслуговує.

Кожен народ таких викиднів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких виродків, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких журналістів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких футболістів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких онаністів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких піаністів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких скрипалів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких слюсарів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких коновалів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких конокрадів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких податківців, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких козопасів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких апостолів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких спокусників, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких садівників, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких гвалтівників, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких суддів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких прокурорів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких адвокатів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких наглядачів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких катів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких чорноробів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких бракоробів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких хліборобів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких парубків, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких партійців, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких барменів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких мерців, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких воєвод, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких сиріт, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких малярів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких грабарів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких картярів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких маркшейдерів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких паразитів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких масажистів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких чабанів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких кабанів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких лекторів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких секретарів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких директорів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких замдиректорів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких бухгалтерів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких мерчандайзерів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких дилерів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких девелоперів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких брокерів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких дизайнерів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких гіпнотизерів, на яких заслуговує.

Кожен народ має таких аніматорів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких ексекторів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких прозекторів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких інжекторів, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких паліїв, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких гультаїв, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких жлуктіїв, на яких заслуговує.
Кожен народ має таких крутіїв, на яких заслуговує.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.